

УКРАЇНСЬКА МОВА

КАРАМАН С. О., ГОРОШКІНА О. М.,
КАРАМАН О. В., ПОПОВА Л. О.

«УКРАЇНСЬКА МОВА»

Підручник для 8 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Українська мова : підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова. — К. : Літера ЛТД, 2016. — 296 с.

ISBN

Підручник містить вичерпний обсяг матеріалу з передбачених програмою тем, який відповідає віковим особливостям учнів. Оптимальна кількість запропонованих у підручнику рубрик спрямована на реалізацію комунікативного підходу до навчання української мови, задає чіткий алгоритм роботи вчителя й учнів з підручником і корелюється з видами мовленнєвої діяльності учнів; лаконічні позначки мають прикладний характер і допомагають організувати роботу, зокрема забезпечити диференційований підхід.

Прикметною ознакою підручника є наявність у ньому значної кількості сучасних текстів, що порушують цікаві й актуальні для восьмикласників проблеми, мають значний навчальний, розвивальний і виховний потенціал. Крім того, тексти дібрано так, що вони відображають історію і сьогодення різних регіонів України.

Наприкінці кожного параграфа вміщено словникові диктанти для повторення вивчених орфограм, слова для вправлення у наголошуванні, а також рубрику «Культура мовлення», покликану допомогти вдосконаленню усного й писемного мовлення учнів.

Посилання на інтернетні джерела (різноманітні електронні словники, довідники, українознавчі, просвітницькі ресурси тощо), подані в підручнику, стануть у пригоді учителям й учням.

У підручнику реалізовано підхід, за якого кожен урок дає змогу не тільки оволодіти певними знаннями й мовними вміннями, а й стає уроком розвитку мовлення, критичного мислення, розвитку інтелектуальних здібностей, свідомого й відповідального ставлення до вивчення рідної мови.

ДОРОГІ ВОСЬМИКЛАСНИКИ!

Цього навчального року на уроках української мови ви почнете опановувати синтаксис – найвищий рівень науки про мову. Ви будете вивчати закони розвитку мовлення – правила поєднання слів у речення – саме для того, щоб удосконалити своє мовлення.

Синтаксис тісно пов'язаний із пунктуацією. Сподіваємося, ви зрозумієте, що пунктуація не просто правила, які визначають, коли й де ставити той чи той розділовий знак. Її функція – зробити якомога ефективнішим писемне спілкування: щоб вас розуміли, і ви розуміли інших.

Отже, нові знання полегшать спілкування, допоможуть вам у будь-якій царині почуватися впевнено, вільно розкривати і розвивати свої здібності.

Нові знання стануть вам у пригоді й у виконанні високого обов'язку, що покладено на кожного з нас: спираючись на багатовікову пам'ять народу, берегти нашу мову, розвивати її, розширювати сфери її ужитку. І обов'язково пам'ятайте, що саме вам, сьогоднішнім учням, випало бути провідниками української мови у майбутнє.

Тож до роботи! Успіхів вам в опануванні української мови!

Автори

ЯК ПОБУДОВАНИЙ ПІДРУЧНИК

Ці визначення треба запам'ятати

«Буду я навчатись мови золотої»

Прикладка – це означення, виражене іменником. Прикладка характеризує предмет, даючи йому іншу назву: *Озеро Світязь – одне з найкрасивіших в Україні. Українська хата-праматір має цілий ряд оберегів (В. Скуратівський). Мій молодший брат любить читати журнал «Пізнайко».*

Прикладки вказують на різні якості предмета (*красуня наречена*), заняття, професію (*мама-лікар*), вік (*брати-однолітки*), національність (*друг-поляк*), географічні назви (*річка Рось*), назви газет, книжок, підприємств (*завод «Радар»*) тощо.

Прикладка може пояснювати головні і другорядні члени речення, може бути одиночною (вираженою одним словом) і поширеною (вираженою словосполученням).

З двох іменників – власного імені людини й загальної назви – прикладкою є загальна назва: *Учитель музики Людмила Петрівна, гетьман Сагайдачний.*

З двох іменників – власної назви міст, сіл, річок, озер тощо й загальної назви – прикладкою є власна назва: *гори Медобори, річка Ятрань.*

Прочитайте і зрозумійте

Ці інтернетні джерела допоможуть вам у вивченні мови – і не тільки

Додайте до вибраного

<http://litopys.org.ua>

«Ізборник» – історія України IX–XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації – проект електронної бібліотеки давньої української літератури. А також тексти з мовознавства, літературознавства, політології, історичні мапи.

Виконуючи вправи, звертайте увагу на ці позначки (такі завдання можна робити усно і письмово)

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

•	додаткове завдання	—	лейтмотив*
*	з'ясуйте значення слова за словником	—	б'ють ^ф
ф	виконайте фонетичний розбір слова	—	незнання ^о
о	поясніть орфограму в слові	—	безпосередній ^б
б	розберіть слово за будовою	—	путь ^м
м	виконайте морфологічний розбір слова	—	Ми, мабуть, підемо. ^п
п	поясніть уживання розділових знаків	—	Вже світає. ^{сн}
сн	виконайте синтаксичний розбір речення		

Уважно читайте і дотримуйтеся цих порад не лише у школі

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

Часто в українській мові дієслова вимагають іншого відмінка від залежних іменників, ніж у російській:

дякувати (кому?) слухачам	–	благодарить (кого?) слухателєй
завдавати (чого?) шкоди	–	причинять (что?) вред
навчатися (чого?) математики	–	обучаться (чему?) математике
хворіти (на що?) на грип	–	болеть (чем?) гриппом

Ві відповідайте на запитання після параграфу і переконайтесь, що ви все засвоїли

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Що вивчають синтаксис і пунктуація?
2. Сформулюйте визначення словосполучення.
3. Розкажіть про будову словосполучень, способи зв'язку слів у словосполученні.
4. Які бувають словосполучення за способом вираження головного слова.
5. Наведіть приклади синонімічних словосполучень.

Наприкінці кожного уроку повторюйте вивчені орфограми (пригадуйте правила, пишіть диктанти по пам'яті, диктуйте товаришу тощо)

 Пишемо так

Орфограма «Подвоєні букви на позначення подовженої вимови приголосних звуків»

Зрання, значення, уміння, оволодіння, суддя, галуззя, обличчя, піклування, зілля, життя, навмання, сміття, Ілля, затишшя, стаття, знаряддя, колосся, рілля, цвітіння, павутиння, походження, тисячоліття, звертання, чергування, мовлення, запитання, узагальнення, сіллю, ніччю, вірування, весілля, приміщення, каміння, закінчення, завзяття, вирощування, узлісся, дослідження, обговорення, проміння, прохання, світання, насіння, насадження, востаннє, заняття, рішення, обладнання, взуття.

На кожному уроці вправляйтесь у наголошуванні слів (промовляйте вголос, складайте словосполучення та ін.)

 Наголошуємо так

Гайковий, гастрономія, гелікоптер, генеза, генезис, геометр, гілковий, глибоко, голковий, горістий, горіцвіт, горошина, граблі, грушевий

У додатках у кінці підручника: тлумачення всіх слів, позначених (*), схеми розборів.

Вступ

Мова – найважливіший засіб спілкування, пізнання і впливу	11
---	----

Повторення та узагальнення вивченого

§ 1 Лексикологія і фразеологія	18
<i>Розвиток мовлення № 1. Повторення відомостей про текст, стилі, жанри й типи мовлення.....</i>	<i>28</i>

Синтаксис. Пунктуація Словосполучення і речення

§ 2 Словосполучення. Будова й види словосполучень за способами вираження головного слова	36
<i>Розвиток мовлення № 2. Різновиди аудіювання: ознайомлювальне, вивчальне, критичне</i>	<i>43</i>
§ 3 Речення. Речення прості й складні (повторення), двоскладні та односкладні	51
§ 4 Речення поширені та непоширені (повторення). Порядок слів у реченні. Логічний наголос	56
<i>Розвиток мовлення № 3. Повідомлення на тему про мову, що потребує зіставлення й узагальнення матеріалу в науковому стилі</i>	<i>61</i>
<i>Тест «Словосполучення і речення»</i>	<i>65</i>

Просте двоскладне речення Головні і другорядні члени речення

§ 5 Підмет і способи його вираження	68
<i>Розвиток мовлення № 4. Письмовий конспект прочитаного науково-навчального тексту. Тематичні виписки</i>	<i>73</i>

§ 6 Простий і складений присудок (іменний і дієслівний)	77
Узгодження головних членів речення	84
§ 7 Тире між підметом і присудком	85
<i>Розвиток мовлення № 5. Усний вибірковий переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії й культури в художньому стилі</i>	94
§ 8 Означення. Види означень	98
§ 9 Прикладка як різновид означення	104
<i>Розвиток мовлення № 6. Письмовий докладний переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії й культури в публіцистичному стилі</i>	109
§ 10 Додаток як другорядний член речення	112
§ 11 Обставина. Види обставин за значенням	117
§ 12 Порівняльний зворот	123
<i>Розвиток мовлення № 7. Усний твір-опис пам'яток історії й культури за картиною в публіцистичному стилі</i>	127
<i>Тест «Просте двоскладне речення. Головні і другорядні члени речення»</i>	130

Односкладні речення Повні й неповні речення

§ 13 Односкладні прості речення. Означено-особові речення	134
§ 14 Неозначено-особові та узагальнено-особові речення	139
<i>Розвиток мовлення № 8. Письмовий твір-опис пам'яток історії й культури на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі</i>	144
§ 15 Безособові речення	147
<i>Розвиток мовлення № 9. Діалог, складений на основі телепередач</i>	152
§ 16 Називні речення	154
<i>Розвиток мовлення № 10. Усний стислий переказ тексту публіцистичного стилю (на основі прослуханих телепередач)</i>	159
§ 17 Повні й неповні речення	161

§ 18	Уживання односкладних і неповних речень (узагальнення)	167
	<i>Розвиток мовлення № 11. Інтерв'ю в публіцистичному стилі (письмово)</i>	170
	<i>Тест «Односкладні речення. Повні й неповні речення»</i>	174

Просте ускладнене речення **Речення з однорідними членами**

§ 19	Речення з однорідними членами	178
§ 20	Однорідні й неоднорідні означення	185
	<i>Розвиток мовлення № 12. Письмовий стислий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості в художньому стилі</i> ...	191
§ 21	Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами	195
§ 22	Розділові знаки в реченнях з однорідними членами	199
§ 23	Узагальнення вивченого про речення з однорідними членами	205
	<i>Розвиток мовлення № 13. Усний твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі</i>	210

Речення зі звертаннями, вставними словами **(словосполученнями, реченнями)**

§ 24	Звертання непоширені і поширені. Розділові знаки при звертанні	216
§ 25	Вставні слова (словосполучення, речення)	222
§ 26	Узагальнення вивченого про вживання розділових знаків при звертанні та в реченнях зі вставними словами	229
	<i>Розвиток мовлення № 14. Письмовий твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі</i>	234

Речення з відокремленими членами

§ 27	Поняття про відокремлення. Відокремлені означення	240
§ 28	Відокремлені прикладки	249

§ 29 Відокремлені додатки	256
<i>Розвиток мовлення № 15. Ділові папери. Протокол</i>	259
§ 30 Відокремлені обставини	263
§ 31 Відокремлення уточнювальних членів речення	271
§ 32 Речення з відокремленими членами (узагальнення)	277
<i>Розвиток мовлення № 16. Дискусія відповідно до створеної в класі</i> <i>ситуації спілкування</i>	281
<i>Тест «Ускладнене речення»</i>	284

Повторення в кінці року.....287

Додатки.....291

Тлумачний словник	291
Порядок виконання різних видів розбору	295

МОВА – найважливіший засіб спілкування, пізнання і впливу

I. Прочитайте висловлювання письменників та науковців.

1. Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її! (М. Рильський).

2. Будь-яка національна мова являє собою енциклопедію людських знань, у якій зафіксовано весь досвід і результати пізнавальної діяльності суспільства, яке нею користується. Історія живе в нашій мові, у пісні. Слово нам доносить із глибини віків пристрасті, радощі, сподівання й горе наших предків. Мова – це душа народу (М. Шумило).

3. Мову треба вивчати, уважно вслухаючись у мовлення, відбираючи й запам'ятовуючи при цьому окремі слова і граматичні форми, цілі словосполучення і речення. Для успішного оволодіння мовою потрібне також гостре чуття, щоб можна було вловлювати найтонший пульс життя в такому живому організмі, яким є наша мова. «Як багато значить слово!» – проникливо говорив визначний український письменник Іван Франко і підкреслював, що силу духу мови, її велику таїну можна пізнати тоді, коли прагнеш відчутти її, «серцем зрозуміти» (О. Сербенська).

4. Мова – далеко не тільки «засіб спілкування», тобто передачі «вже готових думок»... Куди серйозніша її місія* – бути способом народження тих думок: коли «нема мови», людині просто-напросто «нема чим думати» (О. Забужко).

5. Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості, ні духовної культури... Мовна культура – це живодайний корінь культури розумової, всього розумового виховання, високої, справжньої інтелектуальності (В. Сухомлинський).

II. Дайте відповіді на запитання, ґрунтуючись на наведених висловлюваннях та власних міркуваннях.

1. Що означає *любити мову*? Як можна *розвивати мову*?
2. Як потрібно вивчати мову?
3. Як пов'язані мова і мислення?
4. Як пов'язані мова й історія народу?
5. Чи залежить загальна культура людини від її мовної культури?

III. Поміркуйте, чому кажуть *рідна мова*, але *усне чи писемне мовлення*? У чому полягає різниця між мовою і мовленням?

Мова – система знаків, засобів і правил, що забезпечують процес спілкування і пізнання. Мова є спільною для всіх членів певного суспільства.

Мовлення – це мова в дії, тобто процес використання мови у спілкуванні. Мовлення є індивідуальним, притаманним кожній особистості.

2 I. Прочитайте. Визначте тему, основну думку біблійної легенди. Стисло перекажіть текст (тричотири речення).

І була вся земля одна, мова та слова одні. І сталося, як рушали зо Сходу вони, що в Шиннарському* краї рівнину знайшли, і оселилися там. І сказали вони один одному: Ану, наробімо цегли, і добре її випалімо! І сталася цегла для них замість каменя, а смола земляна була їм за вапно. І сказали вони: Тож місто збудуймо собі та башту, а вершина її аж до неба. І вчинімо для себе ймення, щоб ми не розпорошилися по поверхні всієї землі. І зійшов Господь, щоб побачити місто та башту, що людські сини будували її. І промовив Господь: Один це народ, і мова одна для всіх них, а це ось початок їх праці. Не буде тепер нічого для них неможливого, що вони замишляли чинити. Тож зійдімо і змішаймо там їхні мови, щоб не розуміли вони мови один одного. І розпорошив їх звідти Господь по поверхні всієї землі, і вони перестали будувати те місто. І тому-то названо ймення йому: Вавилон, бо там помішав Господь мову всієї землі. І розпорошив їх звідти Господь по поверхні всієї землі (Книга Буття, 11:1–9. Переклад І. Огієнка).

II. 1. Які проблеми порушуються в легенді? Поясніть, як ви розумієте речення:

«І вчинімо для себе ймення, щоб ми не розпорошилися по поверхні всієї землі».

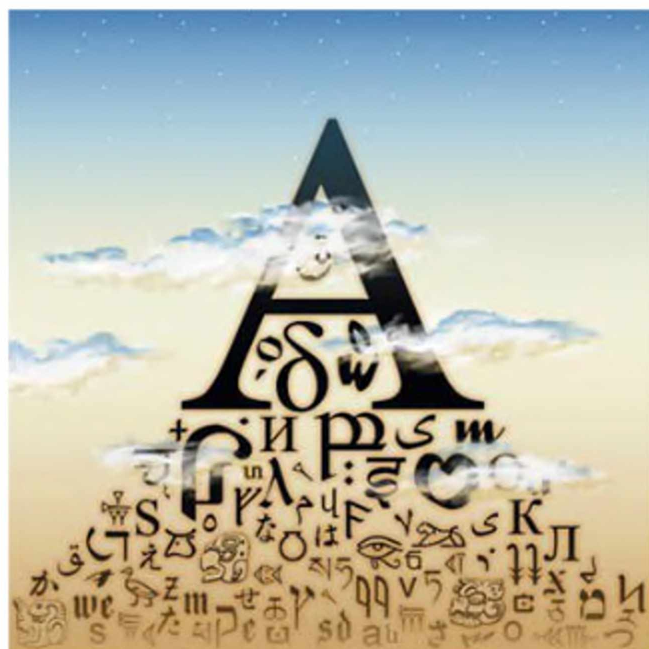
«Один це народ, і мова одна для всіх них, а це ось початок їх праці. Не буде тепер нічого для них неможливого, що вони замишляли чинити».

2. Яку роль мови в житті людини та суспільства засвідчує біблійна легенда?

3. У яких життєвих ситуаціях використовують фразеологізми *вавилонська вежа*, *вавилонське стовпотворіння*?

4. Проаналізуйте, як інтерпретується біблійна легенда в логотипі VabelBar і гравюрі Станіслава Кубіцькі. Яку ідею, на вашу думку, прагнули донести до глядача автори? Який настрій цих творів, за рахунок чого він досягається?

Функція мови – це роль, яку відіграє мова в суспільстві.

Логотип *BabelBar* – додатка до браузерів з автоматичного перекладу

Станіслав Кубицькі. Вавилонська вежа. 1917

«Буду я навчатись мови золотої»

Мова – засіб спілкування

Мова існує насамперед для того, щоб люди могли спілкуватися (тобто виконує *комунікативну* функцію). За допомогою мови ми отримуємо й передаємо інформацію, ділимося почуттями, переживаннями. З іншого боку, саме завдяки мові сформувалася людина розумна – *homo sapiens*.

Мова нерозривно пов'язана з мисленням людини, є *засобом формування й висловлення думок*.

Мова – засіб пізнання

Більшу частину знань про навколишній світ ми отримуємо завдяки мові. І саме мова формує наш внутрішній світ. Мова зберігає й передає від покоління до покоління досвід, накопичений людством.

Мова – засіб впливу

За допомогою мови люди можуть впливати на інших, спонукати до певних дій: просити, застерігати, забороняти, радити, переконувати. І від кожної людини залежить, буде цей вплив позитивним чи негативним.

3 Прочитайте. Поясніть, про які функції мови йдеться у наведених висловлюваннях.

1. Слово – найвеличніший володар: видом мале й непомітне, а справи творить чудові – може страх припинити і печаль відвернути, викликати радість, посилити жалість (*Горгій*). 2. Людина, яка вміє правильно і гарно говорити, легко налагоджує стосунки зі своїми близькими, з іншими людьми довкола себе, знаходить справжніх друзів, супутника в житті... Завдяки цьому вона отримує задоволення від життя (*І. Томан*). 3. Засвоюючи рідну мову, дитина засвоює не самі тільки слова, їх сполучення та видозміни, а й безліч понять, поглядів на речі, велику кількість думок, почуттів, художніх образів, логіку і філософію мови (*К. Ушинський*). 4. Навіть така сувора наука, як кібернетика, і та знайшла в українській мові свою першодомівку, адже маємо факт унікальний – енциклопедія кібернетики вперше в світі вийшла українською мовою в Києві (*О. Гончар*).

4 Перепишіть афоризми, вставляючи пропущені розділові знаки. Усно поясніть значення цих афоризмів.

Афоризм – короткий влучний вислів, який у стислій, зручній для запам'ятовування формі подає глибоку думку.

1. Мова коштовний скарб народу (*І. Франко*).
2. Мова життя^о духовного основа^п (*М. Рильський*).
3. Мова генофонд* культури (*О. Гончар*).
4. Мова для культури те саме що центральна нервова система для людини (*С. Лем*).

- Спробуйте скласти власне висловлення про мову (одним реченням): Мова – це...
- Переробіть одне речення, використовуючи пряму і непряму мову, за зразком. Поясніть вживання розділових знаків.

Зразок: Олесь Гончар переконаний, що...

«...», – вважає Олесь Гончар.

5 Прочитайте. Яка спільна думка у цих висловлювань?

1. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції... Поки живе мова – житиме й народ, яко національність... От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань (*І. Огієнко*).

2. Страшний мисливець вийде знов на лови,
В єдину сітку всіх птахів згребе.
Раби – це нація, котра не має слова,
Тому й не може захистити себе (*О. Пахльовська*).

викладали а й забороняли нею говорити Тичина став палким пр...хильником національної ідеї. Він б..ре активну участь у засідан..ях україн..с..кого гуртка, д..кламує перед семінаристами твори Тараса Шевченка, відвідує «суботи» Михайла Коцюбин..с..кого, пише вірші рідною мовою. З юнацьких років Павло Тичина записує україн..с..кі пісні прика..ки цікаві вислови діал..ктизми^{сн}.

Тичина як поет вважав: оволодін..я україн..с..кою мовою є важливим показником прихильного ставлен..я до України. Своєю оригінальною вишуканою м..лодійною поезією він засвідчив, на якому високому рівні розвитку перебуває україн..с..ка мова, наскільки вона виразна гнучка милозвучна^б лексично розмаїта. Павло Тичина тонко відчував мелодику україн..с..кої мови, умів добирати найнеобхідніші^м слова у найкращій послідовності, уславився як неперевершений майстер віршуван..я і, за свідченням сучасників, навіть «перевіряв звучання поетичного слова на камертоні*». ...І це при тому що він у жодному навчальному закладі ніколи не вивчав україн..с..кої мови (Г. Донець).

- Підготуйте розповідь про поборників українського слова.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Які з висловлень про мову ви запам'ятали?
2. Чим відрізняються поняття «мова» і «мовлення»?
3. Про які функції мови в житті суспільства і людини ви дізналися?
4. Яке значення має рідна мова в житті людини?

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

УКРАЇНСЬКОМОВНИЙ, А НЕ УКРАЇНОМОВНИЙ

Дехто вважає, що людей, які розмовляють українською мовою, потрібно називати *україномовними*, подібно до *англомовних*, *іспаномовних* та ін., незважаючи на те, що ці складні прикметники тісніше пов'язані з назвою країни, ніж із назвою її мови. Інші заперечують проти вживання *україномовний*, тому що немає *росіємовний*, *польщємовний*. Замість нього пропонують уживати *українськомовний*, бо він точніше відбиває зв'язок з українською мовою. За таким самим зразком утворені складні прикметники *російськомовний*, *німецькомовний*, *чеськомовний* та ін.

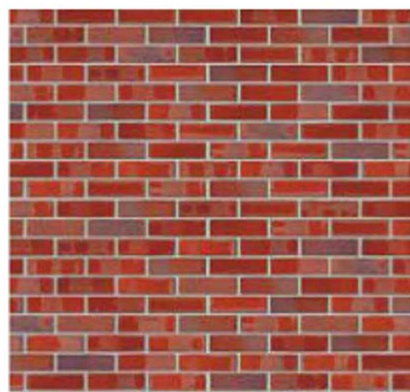
Отже, людей, які розмовляють українською мовою в Україні та за її межами, правильно називати українськомовними (За К. Городенською).

ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

§1 ЛЕКСИКОЛОГІЯ І ФРАЗЕОЛОГІЯ

10 I. Пригадайте, які розділи науки про мову ви вивчали в попередніх класах. Назвіть основні мовні одиниці. Чому їх називають «будівельним матеріалом» мови?

II. Розгляньте малюнки й спробуйте пояснити, який мовний зміст у них закладено.

11 I. Прочитайте текст. Про що в ньому йдеться? Доберіть заголовок.

Це поняття називали по-різному: «зброя», «ліки», «мудрості промінь^м», «найвеличніший^о володар», «найзіркіше око», «наймогутніша^б сила», «найточніший різець», «зерно, що впало в родючу землю», «перше дзеркало духу», «основний матеріал творчості», «прізвище^о думки», «особливий мікросвіт», «провідник думок і почуттів». Воно може «народжуватись» і «відмирати», «поєднувати» й «роз'єднувати^о», «страх припинити і печаль відвернути, викликати радість і посилити жалість», «підбадьорити» й «надихнути^м», «створити красу і спотворити^о її» (За Н. Голуб).

II. Знайдіть у тексті антоніми. З якою метою їх використано?

12 Прочитайте речення. Знайдіть слова, вжиті у переносному значенні. Визначте, яким художнім засобом вони є в тексті.

1. Пролетів червень, уже й липень гарячий здіймає у небі свої шовкові крила (І. Цюпа). 2. Ох серпень, серпень, серпик срібний об сіно сонячне сточив (Г. Гайворонська). 3. Вересень плив у небі голубими човнами погожих днів, відлітав журавлиними зграями в теплі краї^{сн} (І. Цюпа). 4. Вересень гортав свої останні сторінки, а вони стояли чіткі, як малювання^м, і глибшими ставали води і очі жінок^п (М. Стельмах).

- Складіть 2–3 речення про осінні місяці, вживаючи слова в переносному значенні.

13 I. Прочитайте. Якою спільною ознакою об'єднані виділені слова?

1. Багрове* листя зблякло й лежало вбогим шматтям, якому вже ніколи не мліти в ласках вітру, не пити трунку променів і не злітати з віття ясними диво-птицями... (В. Шевчук). 2. Багряний* лист, як цвіт кружля, шумлять отави молодо. Чого ж, чого вдягла земля рясне осіннє золото? (Д. Луценко). 3. Солов'їв рубінові* серця стелять світлу пісню на світанні (І. Калиниченко). 4. А як з табору вийшов у степ, то ще гори горіли, і манив пурпуровий* їх шлях до далекої цілі (І. Франко).

II. Знайдіть в уривку з вірша поета-пісняра Дмитра Луценка слова, вжиті у переносному значенні.

III. Утворіть і запишіть складні прикметники від слів на позначення червоного кольору. Поясніть їх написання.

- Для чого потрібна така кількість слів на позначення червоного кольору?

14 Прочитайте речення. З якого твору вони взяті? Про що в ньому розповідається? Знайдіть у реченнях синоніми, випишіть їх, зазначивши у дужках їхнє лексичне значення. Як поступово за допомогою синонімів автор розкриває стан матері? У чому полягає роль синонімів?

1. Олена плакала. І навіть було посилати дитину проти ночі? 2. А де ж Василько? – поспитав сусід перегодом. Олена заголосила. 3. Олена зіскочила й почала припадати до саней та тужити на весь ліс (М. Коцюбинський).

15 I. Спишіть текст, вставляючи пропущені букви і розділові знаки.

У нас шляхи наз..вають гостинцями бо гал..чани гостей далеких і бли..ьких сподівалися сподіваються і будуть сподіватися...

Я задумуюся часто. Чого-то ми все рідше й рідше наз..ваємо шляхи гостинцями^м? Відколи нарядили їх у асфальт ніби у фрак заморс..кий^б то одразу узяли до вжитку чуже важке й глухе слово ШОСЕ^м. А в слові «гостинець» вчуваєт..ся гість. Пасує з хлібом-сіллю виходити на гостинець бо це слово до слова «хліб»

пасує. Ми не відк..даємо^б й слова «шосе» – тільки хай би воно постояло трохи в синонімічній черзі... Словники^б музеї слів, у них місце і для старого і для нового слова знайдеться (За С. Пушиком).

II. 1. Визначте тему й головну думку тексту. Що означає, на вашу думку, *постояти у синонімічній черзі*?

2. Напишіть словникову статтю до слова *гостинець* у тому значенні, в якому його вжито у тексті.

3. Знайдіть у тексті слова з відомими вам орфограмами.

16 Розгляньте схему. Охарактеризуйте за її допомогою словниковий склад мови, використовуючи слова з довідки.

Довідка: загальноживана, діалектна, професійна, розмовна, неологізми, архаїзми, власне українська, запозичена, нейтральна, розмовна, емоційно-забарвлена.

17 I. Прочитайте уривок зі статті музиканта і творця неологізмів Юрка Зеленого.

Надмірне, нічим не обґрунтоване хапання чужинських слів до вжитку я називаю синдромом Проні Прокопівни з п'єси Старицького «За двома зайцями». На наших теренах люд, який крутився коло панів, хотів бути тому панству подібний, а освіти бракувало й спрацьовувало «чув дзвін – не знав, де він».

Кажуть: «Запозичення – нормальне явище всіх мов». Так, але забагато запозичень необґрунтованих. «**Без запозичень мова збідніє**». Якщо скажу: «Співак випустив новий *доробок*, збірка коштуватиме стільки-то, *кружальце* надійде в продаж тоді-то, пісенник містить стільки-то *награнь*, платівка вийде там-то, альбом називається так-то» – то хто тут збіднів?

Боятися, що «люди не зрозуміють». Чекайте! Мені не потрібно, щоб усі розуміли... Щоб люди вивчили – треба, щоб воно ввійшло до шкільних підручників. Точнісінько так само, як свого часу це відбулося з усіма, скажімо, термінами з фізики.